

- *Українська революція 1917—1921 років: сучасний історіографічний образ та дослідницький потенціал (доповідач — доктор історичних наук Р.Я. Пиріг)*
- *Про результати виконання Державної цільової науково-технічної програми розроблення і створення сенсорних наукоємних продуктів на 2008—2017 роки (доповідач — член-кореспондент НАН України Є.Ф. Венгер)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

22 листопада 2017 року

На засіданні Президії НАН України 22 листопада 2017 р. члени Президії НАН України та запрошені заслухали і обговорили наукову доповідь головного наукового співробітника відділу історії Української революції 1917—1921 рр. Інституту історії України НАН України доктора історичних наук **Руслана Яковича Пирога** на тему «Українська революція 1917—1921 років: сучасний історіографічний образ та дослідницький потенціал» (стенограму див. на с. 45).

Українська революція початку ХХ ст. — знакове явище у новітній історії українського народу. Крах російського царизму спричинив потужний вибух національно-визвольної боротьби, яка сприяла відродженню державної самостійності, активізувала процес формування політичної нації. Український революційний процес розвивався у надрах Лютневої російської революції. Більшовицький жовтневий переворот у Петрограді, збройна експансія проти УНР створили умови для реалізації власної політичної програми і перетворення Української революції на антипод російської революції, більшовицький варіант якої набирала усе виразніших термідоріанських рис. Зі здобуттям Україною незалежності в 1991 р. відбулася демократизація архівної справи, стали можливими оприлюднення раніше закритих документів, публікація мемуарів, щоденників, епістолярію. Це дозволило створити принципово нову джерельну базу для переосмислення явищ, подій і постатей революційної доби в Україні, її місця в загальноросійському контексті та європейській історичній ретроспективі. Реалізація масштабних археографічних проєктів актуалізувала документи вищого інституційного рівня усіх національних державних утворень: «Українська Центральна Рада. Документи і матеріали», «Директорія, Рада Міністрів Української Народної Республіки 1918—1920. Документи і матеріали», «Українська Держава (квітень—грудень 1918 року). Документи і матеріали», «Український національно-визвольний рух. Березень—листопад

Доповідь доктора історичних наук Руслана Яковича Пирога

1917 р.», «Західно-Українська Народна Республіка 1918—1923. Документи і матеріали». Розширенню кола документальних джерел сприяла публікація спогадів М. Грушевського, В. Винниченка, П. Скоропадського, щоденників Є. Чикаленка, Д. Донцова та інших діячів. Важливу роль відіграло також перевидання праць авторитетних істориків української діаспори О. Субтельного, Т. Гунчака, І. Нагаєвського, І. Лисяка-Рудницького та ін.

Першим кроком на шляху створення нового образу Української революції стало повернення до історіографічного дискурсу терміна «Українська революція», який у політичний і науковий лексикон ввели ще М. Грушевський, В. Винниченко, Д. Дорошенко. У 1996 р. Інститут історії України НАН України видав двотомник «Історія України: нове бачення». Автор відповідних розділів В.Ф. Верстюк запропонував принципово нове бачення подій 1917—1921 рр. як Української революції. Було розширено хронологічні рамки до 1921 р. включно, національна і соціальна складові революції подавалися у тісному поєднанні, термін «громадянська війна» трактувався як російська червона або біла військова експансія і збройна боротьба з нею.

Того ж року побачив світ «Нарис історії України» Я.Й. Грицака. Ґрунтуючись на аналі-

зі великого масиву західної історичної літератури, автор об'єднав два різних століття в одне ціле завдяки наголосу на принциповій важливості революції для українського націотворення. Новим було й тематичне об'єднання революції з Першою світовою війною. У середині 1990-х років парадигма пролетарської соціалістичної революції була остаточно дезавуєвана, а на зміну їй прийшла парадигма Української національної революції як самодостатнього історичного феномену.

Спеціальні тематичні дослідження зосередилися у відділі історії Української революції 1917—1921 років Інституту історії України НАН України. Основні наукові здобутки співробітників опубліковано у періодичних виданнях та численних монографіях; сотні статей про явища, події і відомі постаті доби Української революції містить 10-томна «Енциклопедія історії України».

Тематика історії Української революції активно розробляється науковцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та ін. Ця проблематика широко відображена у дисертаційних роботах — на початок 2017 р. з цієї тематики в Україні захищено понад 400 докторських і кандидатських дисертацій, сформовано нову генерацію дослідників, не обтяжених старою спадщиною радянських чи діаспорних історіографічних традицій.

Спільними зусиллями науковців вироблено чітке обґрунтування критеріїв періодизації Української революції. Перший період (березень 1917 р. — квітень 1918 р.) характеризується як національно-демократичний, другий (квітень—грудень 1918 р.) — консервативно-ліберальний, третій (грудень 1918 р. — листопад 1921 р.) — лівodemократичний. Утворення ЗУНР і боротьба за її утвердження (листопад 1918 р. — липень 1919 р.) становлять ліберально-демократичний період.

Вже у перше десятиліття незалежності був сформований новий часовий вимір Української

революції. Верхня межа, 1921 р., обґрунтовується тим, що втрата державності наприкінці 1920 р. не вичерпала потенціал Української революції, боротьба продовжувалася (антирадянський повстанський рух, Холодноярська республіка, Другий зимовий похід військ УНР тощо).

Узагальнення масштабних напрацювань упродовж останньої чверті століття дозволило колективу учених академічних інститутів створити синтетичну працю «Нариси історії Української революції 1917–1921 років» із системним викладом перебігу революційних подій та їх персоніфікації, розкриттям головних причин поразки Української революції і невдач породжених нею державотворчих проєктів.

В обговоренні доповіді взяли участь перший віце-президент НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України В.Ф. Солдатенко, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор історичних наук Я.С. Калакура, директор Інституту законодавства Верховної Ради України член-кореспондент НАН України О.Л. Копиленко, академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України, директор Інституту історії України НАН України академік НАН України В.А. Смолій, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтєв, академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України академік НАН України М.Г. Жулинський, член Президії НАН України, почесний директор Інституту археології НАН України академік НАН України П.П. Толочко.

Президія НАН України постановила, що незважаючи на висвітлені у доповіді значні здобутки академічної історичної науки, події Української революції потребують подальшого ґрунтового вивчення. Пріоритетними напрямками подальших студій мають стати: осо-

Доповідь члена-кореспондента НАН України Євгена Федоровича Венгера

бливості ведення тогочасної війни, розв'язаної проти України більшовицькою Росією; міжнародні аспекти українського державотворчого процесу, насамперед у контексті європейської історії, впливу наслідків Першої світової війни, причин відмови країн-переможниць у конституюванні суверенної Української держави; передумови розгортання потужного українського визвольного руху; регіональний зріз революційних процесів, повсякденне життя провінції, місцеве самоврядування; реалізація державної етнонаціональної та мовної політики. Очевидною стає необхідність перенесення дослідницьких акцентів з революційно-подієвих на державотворчі аспекти.

* * *

Далі учасники засідання заслухали і обговорили наукову доповідь завідувача відділу напівпровідникових гетероструктур Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України, керівника Державної цільової науково-технічної програми розроблення і створення сенсорних наукоємних продуктів на 2008–2017 роки члена-кореспондента НАН України **Євгена Федоровича Венгера** про результати виконання зазначеної програми (слайдів див. на с. 55).

Виконання Програми дало змогу одержати ряд важливих наукових та науково-технічних

результатів, які сприяли реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року. Науково-технічна продукція, створена за Програмою, характеризується всіма властивостями інноваційної продукції — конкурентоспроможністю, новизною, науковістю, високою якістю та економічністю. Проте це остання державна цільова програма, державним замовником якої є Академія. Ще у 2010 р. таких програм було вісім, але вже кілька років діє введений Урядом України мораторій на започаткування нових програм.

Під час виконання Програми було створено велику кількість наукомісткої продукції — різноманітних сенсорів, приладів та систем на їх основі. Важливо й те, що ця продукція користується попитом як у потенційних виробників, так і у її споживачів. Це стосується, зокрема, оптичного германію нового типу, прецизійних перетворювачів електромеханічних параметрів, систем для спостереження і контролю теплових полів та інших розробок. Було також наголошено на міждисциплінарному характері Програми. Об'єднання зусиль фізиків, біологів, медиків та екологів, тісні зв'язки з виробничниками, належний рівень координаційної діяльності дозволили не тільки отримати вагомі результати, а й впровадити досить значну їх частину у виробництво.

Водночас через об'єктивні причини, зокрема щорічне фінансування із загального фонду державного бюджету на рівні 30–40 % від обсягів, визначених при затвердженні Програми, її завдання виконувалися з певною затримкою і в обмеженому обсязі. Крім того, приділялося недостатньо уваги залученню коштів для досліджень і розробок з боку зацікавлених виробників і споживачів створюваної продукції.

В обговоренні доповіді взяли участь перший віце-президент НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець, заступник міністра освіти і науки України доктор фізико-математичних наук М.В. Стріха, заступник директора ДП «Науково-дослідний інститут «Оріон» кандидат фізико-математичних наук М.С. Болтовець, заступник генерального директора — головний конструктор Науково-

виробничого комплексу «Фотоприлад» доктор технічних наук В.І. Гордієнко, заступник проректора НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» доктор технічних наук В.Й. Котовський, завідувач лабораторії експериментальної нейрохірургії Державної установи «Інститут нейрохірургії імені академіка А.П. Ромоданова» НАМН України кандидат медичних наук Н.Я. Грідіна, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев, голова Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України академік НАН України В.П. Семиноженко.

Враховуючи вагомість отриманих результатів та перспективи подальшого їх впровадження, Президія НАН України постановила підтримати пропозицію Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України і започаткувати Цільову програму наукових досліджень НАН України «Напівпровідникові матеріали, технології і датчики для технічних систем діагностики, контролю та управління» на 2018–2020 роки та затвердити її Концепцію і склад науково-технічної ради. Це дасть змогу реалізувати значні наявні наукові та науково-технічні напрацювання. Зокрема, передбачається створити сучасні матеріали з низьким коефіцієнтом термічного розширення для виробництва радіопрозорих деталей спеціальної техніки, інтегровані багатофункціональні датчики вимірювання низьких та наднизьких температур, мобільні інтегровані прилади оперативного радіаційного моніторингу. На основі створених датчиків планується розробити прилади та системи з великим спектром можливостей, а також у стислий строк перейти від дослідних зразків до продукції, придатної для серійного виробництва. З цією метою слід активізувати співпрацю з виробничою сферою та потенційними споживачами продукції, розширювати коло зацікавлених організацій і залучати їх до співпраці.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- підтримали рішення про присвоєння звання «Почесний доктор Національної академії наук України» відомому німецькому вченому і організатору науки, президенту Німецького фізичного товариства, генеральному директору Європейського центру ядерних досліджень (CERN, Швейцарія) з 2009 по 2015 р. професору **Рольфу-Дітеру Гойєру** за вагомий внесок у розвиток науки, суспільний прогрес, забезпечення миру, взаєморозуміння й співробітництва між народами;

- погодили зміни до складу редакційної колегії загальноакадемічного журналу «Доповіді Національної академії наук України»;

- схвалили оголошення конкурсу на заміщення посад керівників наукових установ НАН України: Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника та Державної наукової установи «Центр інноваційних медичних технологій НАН України»;

- внесли необхідні зміни до складу комісії з припинення діяльності Міжнародного центру молекулярної фізіології Національної академії наук України;

- затвердили заходи щодо реформування журналу «Соціогуманітарні проблеми людини»;

- запропонували припинити випуск журналу «Фізика і техніка високих давлень»;

- заслухали інформацію про проведення II Міжнародного форуму «Innovation Market» і заходів у рамках співробітництва з організаціями Китайської Народної Республіки;

- заслухали інформацію про проведення засідання експертної ради Національного комітету з промислового розвитку щодо створення Державного інноваційного фонду;

- заслухали інформацію про проект міжнародної громадської організації з випуску серії книжок «Життя видатних людей України» і видання в ній книги «Патон — гордість України!».

* * *

Крім того, Президія НАН України ухвалила низку організаційних і кадрових рішень.

Затверджено:

- кандидата історичних наук **Горькову Анастасію Олексіївну** на посаді ученого секретаря Центру пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Погоджено кандидатуру:

- доктора фізико-математичних наук **Рудя Олександра Дмитровича** на посаду завідувача відділу будови та властивостей твердих розчинів Інституту металознавства ім. Г.В. Курдюмова НАН України;

- доктора біологічних наук **Гельоти Василя Петровича** на посаду завідувача відділу мікології Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- заступника директора з наукової роботи Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України доктора філософських наук, професора **Єрмоленка Анатолія Миколайовича** за багатолітню плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю, вагомий внесок у розвиток філософської науки та підготовку висококваліфікованих наукових кадрів.

Подякою НАН України відзначено:

- директора Інституту проблем міцності ім. Г.С. Писаренка НАН України члена-кореспондента НАН України **Харченка Валерія Володимировича** за багатолітню плідну працю вченого, педагога і організатора наукових досліджень проблем міцності матеріалів і елементів конструкцій, розроблення новітніх методів підвищення їх надійності і довговічності та вагомий особистий внесок у впровадження важливих для практики науково-технічних розробок;

- трудовий колектив Дніпровського технікуму зварювання та електроніки ім. Є.О. Патона за багатолітню плідну педагогічну діяльність, значні здобутки у підготовці спеціалістів для різних галузей народного господарства, вагомий внесок у розвиток зварювального виробництва та з нагоди 85-річчя від дня заснування технікуму і 50-річчя від часу присвоєння імені Є.О. Патона.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- голову Всеукраїнської екологічної ліги **Тимочко Тетяну Валентинівну** за багатолітню плідну співпрацю з установами НАН України, популяризацію здобутків учених Академії у сфері раціонального природокористування і сталого розвитку та вагомий особистий внесок у справу охорони навколишнього середовища.

За матеріалами засідання підготувала О.О. МЕЛЕЖИК